

Транскордонне співробітництво

УДК 334:339.922
JEL F15, O19, R11

І. Р. Тимечко

Класифікація механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі

Розкрито напрями дослідження механізмів, які сконцентровані на вивчені наявних економічних інститутів, поясненню і передбаченню економічних чи соціальних наслідків і конструюванню механізмів для досягнення визначених цілей. Обґрунтовано розроблену класифікацію механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у процесі дослідження наявних, а також конструювання нових механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі. Запропоновано взаємодію суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі класифікувати за такими ознаками: за суттю базового інституту; за формалізованістю; за легалізованістю; за формою взаємодія. Виокремлено особливості взаємодії суб'єктів економічних відносин через транскордонні ринки за характером: випадкова взаємодія; укорінена взаємодії. Виявлено, що в процесі взаємодії на транскордонних ринках формуються відносно не стійкі статусні ієрархії порівняно з іншими ринками (регіональний, місцевий), оскільки не реалізується механізм постійного моніторингу, що не дозволяє суб'єктам взаємно позиціонуватись щодо один одного, проте існують механізми активного запозичення елементів поведінки провідних суб'єктів, або міметичного (наслідувального) ізоморфізму.

Ключові слова: класифікація механізмів, механізми взаємодії, взаємодія в транскордонному просторі, транскордонний ринок.

Чимало теоретичних робіт сконцентровані на вивчені наявних економічних інститутів, поясненню і передбаченню економічних чи соціальних наслідків. Саме теорія конструювання економічних механізмів направлена на протилежне, тобто починається з визначення результату чи соціальної цілі, пізніше конструюється відповідний механізм для досягнення цілі.

Дизайн економічних механізмів – це конструктивний підхід, який дозволяє створити такий механізм взаємодії, при якому егоїстичні дії кожного з суб'єктів у сумі приведуть до рішення, оптимального з точки зору загальної цільової функції [1].

Той, хто розробляє механізм, знає, що хотілось би отримати при певних обставинах, але здебільшого самі обставини йому невідомі [2]. Розробник механізму намагається створити єдині правила, щоб було досягнуто поставлених цілей, результат залежить від визначення завдань.

Головна перешкода полягає в тому, що здебільшого ті, хто конструюють механізм, не знають, який результат оптимальний, їм доводиться займатись не просто авторитарним прийняттям рішень. Наприклад, конструйовані механізми мають генерувати необхідну інформацію при їх застосуванні. Проблема в тому, що індивіди, які володіють основною інформацією, мають власні цілі і можуть не мати стимулу поводитись так, щоб виявити свої знання. Таким чином, механізми мають бути уточнені щодо стимулів.

Під час формування механізмів, вважає Ерік С. Маскін, необхідно відповісти на три основні питання щодо [2]:

- можливостей конструювання узгоджених щодо стимулів механізмів для досягнення суспільних цілей;
- вигляду цих механізмів, якщо вони існують;
- теоретичної обґрунтованості відсутності таких механізмів.

© І. Р. Тимечко, 2016.

Метою статті є висвітлення розробленої класифікації механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі, що дозволяє відповісти на одне з питань щодо вигляду механізмів взаємодії в транскордонному просторі.

Економічні механізми класифікують за такими ознаками [3]:

- оптимальність механізму: механізм є оптимальним, якщо приносить найбільший ефект організатору механізму;
- ефективність механізму: механізм є ефективним, якщо завжди забезпечує результат ефективний за Парето;
- правдивість механізму: механізм є правдивим, якщо домінантною стратегією всіх сторін є «говорити правду», тобто немає стимулів до «стратегічної поведінки»;
- раціональність механізму: механізм є раціональним, якщо задовольняється «критерій сумісності стимулів», тобто забезпечується не негативна суб'єктивна очікувана корисність для всіх учасників;
- повторюваність / ітераційність.

Запропоновано такі ознаки класифікації економічних механізмів:

- за дизайном: спонтанний механізм; сконструйований механізм;
- за суб'єктами (дизайнерами): механізм сконструйований суб'єктами взаємодії; механізм сконструйований одним зі суб'єктів взаємодії тощо;
- за формалізованістю: формалізований; неформальний; частково формалізований;
- за предметом взаємодії: фінансовий механізм; організаційний механізм; тощо.

Найпоширенішим є дихотомічне ділення всіх можливих видів взаємодії на два протилежні види: співробітництво і конкуренція. Взаємодію суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі можна класифікувати за такими ознаками:

- за суттю базового інституту: обмін; перерозподіл; взаємодопомога. Карл Поланьї вказує на такі форми: обмін, перерозподіл (редистрибуція), взаємодопомога (реципрокація). Реципрокація – взаємодія суб'єктів на симетричній основі, взаємодопомога родичів, територіальних громад тощо. Обмін – домінуюча форма взаємодії між суб'єктами, яка орієнтована на прибуток для кожного суб'єкта в результаті домовленостей. К. Поланьї стверджував, що багато суспільств характеризуються типом економічної системи, створеної на редистрибуції, тобто інституційний комплекс не є загальним для економік [4].
- за формалізованістю: формалізована взаємодія; неформальна взаємодія; частково формалізована взаємодія;
- за легалізованістю: легальна взаємодія; нелегальна взаємодія.

Прикордонну торгівлю можна поділити на:

1. Формальну – це експортно-імпортні операції суб'єктів ЗЕД транскордонного регіону, які здійснюються на умовах оплати товарів і наданих послуг у грошовій формі.
2. Нелегальну – контрабанда, яка має місце в прикордонні і стосується спроб незаконних і не задекларованих перевезень товарів через кордон.
3. Електронну торгівлю – дії і операції при оформленні та здійсненні правочинів з транскордонного продажу / постачання товарів у дистанційний спосіб із застосуванням електронних засобів і технологій у інформаційно-телекомунікаційних системах і мережах загального користування.

4. Легальну неформальну – прикордонна торгівля як закупівля мешканцями прикордонних регіонів товарів на транскордонному ринку для власних потреб або потреб місцевих ринків без митних платежів у межах дозволених законодавством квот.

Також прикордонну торгівлю можна класифікувати так:

- за суб'єктами взаємодії: органи влади; органи місцевого самоврядування; бізнес; мешканці; громадські організації тощо;
- за локалізацією взаємодії: у межах визначеної зони; у межах транскордонного регіону тощо;
- за рівнем управління: державний; регіональний; локальний;
- за вектором: горизонтальна взаємодія; вертикальна взаємодія;
- за кількістю суб'єктів: двостороння взаємодія (два суб'єкти); тристороння взаємодія (три суб'єкти); багатостороння взаємодія;
- за рівнем правового регулювання: приватне право; публічне право;
- за функціями інституційного середовища: рамкове регулювання; забезпечення передбачуваності та стабільності; забезпечення свободи та безпеки; мінімізація трансакційних витрат; передача знань;
- за функціями конкретних інститутів: координаційна; коопераційна та дистрибуційна;
- за формою [5]: єврорегіон; транскордонний ринок; транскордонний кластер; транскордонний парк; транскордонне партнерство; європейське угруповання територіального співробітництва; об'єднання єврорегіонального співробітництва тощо.

Єврорегіони становлять одну з організаційних форм транскордонного співробітництва, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології.

Суб'єкти економічних відносин у транскордонному просторі переслідуючи цілі транскордонної взаємодії, можуть утворювати різноманітні організаційні структури, зокрема транскордонні кластери, транскордонні партнерства тощо.

Транскордонні кластери охоплюють суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять інституції та фірми, розміщені по обидва боки кордону. Тому транскордонні кластери можна визначити як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які: географічно зосереджені у транскордонному регіоні; співпрацюють та конкурують; спеціалізуються у різних галузях; пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичного ефекту. Транскордонне партнерство – це форма транскордонної взаємодії, що здійснюється на основі добровільної співпраці суб'єктів економічних відносин, для вирішення спільних проблем у різних сферах.

Транскордонний ринок – це взаємопов'язані регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці тощо в межах транскордонного регіону, яким користуються його населення та суб'єкти господарювання для задоволення власних потреб і потреб місцевих ринків. Взаємодія суб'єктів економічних відносин через транскордонні ринки за характером буває випадковою чи укоріненою.

Випадкова взаємодія виникає при реалізації разових домовленостей і тоді, коли учасники ринку байдужі до ідентичності партнерів, розглядаючи лише параметри їх поточної комерційної пропозиції. Навіть якщо економічні домовленості багатократно поновлюються, то зв'язки між партнерами залишаються випадковими – вони можуть бути розірвані або не відновлюватись при появі вигіднішої комерційної пропозиції від третьої сторони.

На противагу випадковим, укорінені зв'язки виникають тоді, коли враховується статус та ідентичність контрагента: досвід роботи з ним, його репутація, рекомендації третіх осіб, особисті знайомства чи спорідненість, приналежність до однієї соціальної групи (освітньої, етнічної тощо), суб'єктивні переваги [6]. Вплив проявляється в тому, що при укладанні угод контрагенти диференціюються не тільки на основі параметрів поточної комерційної пропозиції, а й приймаються в розрахунок характеристики контрагента або відносин з ним.

Відповідно до теорії взаємодії, учасники транскордонного ринку не просто змушені діяти у фіксованих умовах, цього вони мають можливість стати акторами, які не тільки формують структуру даного поля [7] і створюють правила його функціонування, а й породжують інші поля.

Конвенціональний економічний підхід передбачає, що учасники ринку як суб'єкти мають фіксовану ціль, досягають її за допомогою раціонального вибору обмежених засобів її досягнення і розглядають інших учасників лише як зовнішні обмеження на шляху до поставленої цілі. Рамки поведінки не задані, а цілі і засоби їх досягнення формуються в результаті взаємної інтерпретації дій. Раціонального вибору інструментальних засобів досягнення фіксованих цілей виявляється недостатньо. Щоб зайняти певну ринкову позицію, необхідно вивчити дії інших суб'єктів і на цій основі кваліфікувати власні дії.

Інтеракціоністський підхід (Джордж Герберт Мід) акцентує на інституційному оформленні взаємодії учасників ринку: у правах власності, структурах управління, у правилах обміну тощо. Ці правила не є фіксованими. Вони як схеми, які відтворюються в ринковій взаємодії. Саме осмислення й освоєння учасниками транскордонного ринку цих правил перетворює їх з абстрактних приписів в усталені елементи поширених моделей взаємодії, позначаючи процес їх інституціоналізації.

У процесі взаємодії на транскордонних ринках формуються відносно не стійкі статусні ієрархії порівняно з іншими ринками (регіональний, місцевий), оскільки не реалізується механізм постійного моніторингу, що не дозволяє суб'єктам взаємно позиціонуватись стосовно один одного. Проте існують механізми активного запозичення елементів поведінки провідних суб'єктів, або мімічного (наслідувального) ізоморфізму [8].

Економічні суб'єкти взаємодії в транскордонному просторі вимушені конкурувати і в цей же час співпрацювати один з одним, ці форми взаємодії переплітаються. Транскордонні зв'язки можуть бути визначені здебільшого як стійкі і в цей же час селективні взаємодії, за допомогою яких суб'єкти намагаються контролювати дії інших суб'єктів.

Найістотнішим елементом ринкової взаємодії, свого роду ядром, є економічна угода, яка передбачає наявність не менше двох учасників. За допомогою двох взаємозв'язаних механізмів встановлюють умови обміну – структурний та інтеракційний.

Дія структурного механізму проявляється в тому, що для учасника конкретної угоди ці умови виступають як щось задане, фіксоване, яке не підлягає обговоренню. Можна лише укласти угоду або від неї відмовитися. Учасник обміну

в цьому випадку може вплинути на рівень ціни та інші параметри обміну лише в тому випадку, якщо безліч таких же учасників буде здійснювати аналогічні (паралельні) і повторювані дії, погоджуючись або відмовляючись від обміну на запропонованих умовах.

Інтеракційний механізм пов'язаний з встановленням умов обміну в результаті безпосередньої взаємодії учасників транскордонного ринку при підготовці та укладанні конкретних угод. У цьому випадку умови обміну стають результатом взаємодії продавця і покупця в процесі переговорів, який називається торгом.

Запропонована класифікація механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі необхідна в процесі їх дослідження, а також для конструювання нових механізмів, що активізує транскордонну взаємодію цих суб'єктів і в результаті дозволить отримати позитивний синергетичний ефект по обидва боки кордону.

Список використаних джерел

1. Николенко С. И. Теория экономических механизмов / С. И. Николенко. – М. : Бинум, 2009. – 208 с.
2. Maskin E. Mechanism Design: How to Implement Social Goals / E. Maskin // *Les Prix Nobel 2007*. – 2008. – P. 296-307. – Retrieved from <http://scholar.harvard.edu/maskin/publications/mechanism-design-how-implement-social-goals>
3. Матвеев С. Е. Теоретичні основи дослідження механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України ; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 4 (102). Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин в транскордонному просторі. – С. 55-66.
4. Polanyi K. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* / K. Polanyi. – Boston: Beacon Press, 2001. – 357 с.
5. Тимечко І. Р. Форми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі / І. Р. Тимечко, С. Е. Матвеев // *Регіональна економіка*. – 2014. – №3(73). – С. 250-260.
6. Uzzi B. Errata: Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness / B. Uzzi // *Administrative Science Quarterly*. – 1997, March. – Vol. 42. – Iss. 2. – P. 35-67. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/234021985_Errata_Social_Structure_and_Competition_in_Interfirm_Networks_The_Paradox_of_Embeddedness
7. Радаев В. В. *Экономическая социология* / В. В. Радаев ; Государственный университет «Высшая школа экономики». – М., 2005. – 604 с.
8. DiMaggio P. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields / P. DiMaggio, W. Powell // *American Sociological Review*. – 1983, April. – Vol. 48. – Iss. 2. – P. 147-160. Retrieved from <https://www.ics.uci.edu/~corps/phasesii/DiMaggioPowell-IronCageRevisited-ASR.pdf>.

References

1. Nirolenko, S. I. (2009). *Teoriya ekonomicheskikh mekhanizmov [The theory of economic mechanisms]*. Moscow: Binom. [in Russian].
2. Maskin, E. (2008) Mechanism Design: How to Implement Social Goals. *Les Prix Nobel 2007*, 296-307. Retrieved from <http://scholar.harvard.edu/maskin/publications/mechanism-design-how-implement-social-goals>
3. Matvyeyev, Ye. E. (2013). Teoretychni osnovy doslidzhennya mekhanizmiv vzayemodiyi sub'yektiv ekonomichnykh otnosheniy [Theoretical basis of research of economic agents interaction mechanisms]. In V. S. Kravtsiv (Ed.), *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 102 (4). Mekhanizmy vzayemodiyi sub'yektiv ekonomichnykh otnosheniy v transkordonnoho prostranstve [Mechanisms of interaction of economic relations in cross-border space] (pp. 55-66). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Polanyi, K., Stiglitz, J. E. (Foreword), & Block, F. (Introduction) (2001). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, 2nd ed. Boston: Beacon Press.
5. Tymechko, I. R., Matvyeyev, Ye. E. (2014). Formy vzayemodiyi sub'yektiv ekonomichnykh otnosheniy v transkordonnoho prostranstve [Forms of interaction of economic relations in cross-border space]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 73(3), 250-260. [in Ukrainian].
6. Uzzi B. (1997, March). Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness. *Administrative Science Quarterly*: Vol. 42, Iss. 2 (pp. 35-67). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/234021985_Errata_Social_Structure_and_Competition_in_Interfirm_Networks_The_Paradox_of_Embeddedness.

7. Radaev, V. V. (2005). *Ekonomicheskaya sotsiologiya* [Economic sociology]. Moscow: State University Higher School of Economics. [in Russian].
8. DiMaggio, P., & Powell, W. (1983, April). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*: Vol, 48, Iss. 2 (pp. 147-160). Retrieved from <https://www.ics.uci.edu/~corps/phaseii/DiMaggioPowell-IronCageRevisited-ASR.pdf>

Tymechko I. R. Classification of economic entities' cooperation mechanisms in cross-border space

The article outlines the directions to research the mechanisms related to examining of existing economic institutes, explaining and predicting economic or social consequences and constructing of mechanisms to achieve the defined goals. The necessity of expanding the mechanisms in terms of stimulus of individuals, who have key information and their own goals and may not have an incentive to conduct themselves relevantly, is stressed.

The classification of mechanisms of economic entities' interrelation is developed by the following parameters: by design; by entities (designers); by formalization; by interaction object. It is mentioned that dichotomous division of all possible interrelation types into two opposite types – cooperation and competitiveness – is the most common. Cooperation of economic entities in cross-border space is proposed to be classified by the following parameters: by the nature of basic institute; by formalization; by legitimization; by cooperation form.

Peculiarities of economic entities' interrelation through cross-border markets are defined by its nature: occasional interrelation; established interrelation. It is found that according to the theory of interaction the cross-border market participants not only act in the fixed conditions, but also have the possibility to become the entities, which form the structure of the given market and create the rules of its functioning as well as form the new markets. Economic entities' cooperation is characterized through cross-border markets using the conventional economic approach and interaction approach. It is found that in the course of cooperation at cross-border markets the relatively stable status hierarchies are formed compared to other markets (regional, local), because constant monitoring mechanism is not implemented and, therefore, the entities cannot mutually position themselves in relation to each other. However, there also exist the mechanisms of active adoption of leading entities' conduct or mimetic (imitative) isomorphism. It is defined that cross-border links can be defined mostly as stable and simultaneously selective interactions, which help the entities in their striving for control over actions of other entities. Economic agreement is the most essential element of market interaction, kind of a core. It stipulates availability of not less than two participants, which establish the exchange terms on the basis of two interdependent mechanisms – structural and interactive.

The proposed classification of mechanisms of economic entities' interrelation in cross-border space is essential in the process of research and detection of existing mechanisms of economic entities' interrelation in cross-border space and construction of new ones in order to activate interaction of economic entities in cross-border space and eventually obtain positive synergic effect on both sides of the border.

Keywords: classification of mechanisms, mechanisms of cooperation, cooperation in cross-border space, cross-border market.

Тимечко Ірина Романівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: tyuti@ukr.net).

Tymechko Iryna Romanivna – Ph.D. (Econ.), Sen. Res., Doctoral Postgraduate of the SI «Institute of Regional Research n.a. M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine».

Надійшло 25.02.2016 р.